

UOT 636. 02

ƏLÖVSƏT İBRAHİMOV

BALBAS CİNSLİ QOYUNLARIN YAŞ QRUPLARINA GÖRƏ ƏT MƏHSULDARLIĞI VƏ ORQANLARININ BƏZİ GÖSTƏRİCİLƏRİ

Məqalədə, otlaq şəraitində kökəldilən balbas cinsli qoyunların müxtəlif yaş qruplarının ət məhsuldarlığı və kəsimdən sonra bəzi orqanlarının mütləq və nisbi kütləsi öyrənilmişdir. Tədqiqatla müəyyən edilmişdir ki, yaş artdıqca daxili və parenximatöz orqanların mütləq kütləsi artır, nisbi kütlədə isə nəzərəçarpaq dərəcədə dəyişiklik olmur. Beləliklə, Parenximatöz orqanların kütləsi 4-6 aylıq quzuda 2,10 kq (6,19%), 7-8 aylıqda 2,49 kq (6,87%), 10-12 aylıqda 2,79 kq (6,51%), 1,5-2 yaşda 3,17 kq (6,61%) olmuşdur. İkinci kateqoriyadan olan parenximatöz orqanlarının kütləsi yaş qrupları üzrə 2,10 kq-dan 3,17 kq-a qədər artmasına baxmayaraq, onların nisbi kütləsində nəzərə çarpan dəyişiklik hiss olunmur (6,19-6,61%).

Açar sözlər: *Balbas, qoyun, ət, məhsuldarlıq, mütləq kütlə, nisbi kütlə, parenximatöz, orqan.*

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyatı özünün keçid dövrünü artıq başa vurub, yeni məsuliyyətli mərhələyə – yeniləşməyə, möhkəmlənməyə doğru konkret tədbirlərin həyata keçirilməsi mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Geniş miqyaslı iqtisadi islahatlar nəticəsində heyvandarlığın bütün mövcud növlərindən istifadənin yeni formaları yaranmışdır. Bunun nəticəsində heyvandarlığa onun idarə edilməsinə, yerləşdirilmə xüsusiyyətinə münasibət də tamamilə dəyişmişdir. Bütövlükdə iqtisadiyyatımızı inkişaf etdirmək üçün ölkəmizdə aqrar islahatların, onun tərkib hissəsi olan heyvandarlığa münasibətinin yeni Azərbaycan modeli işlənib hazırlanmışdır [1, s. 9].

Naxçıvan Muxtar Respublikasında, yarımqaba yunlu Balbas cinsli qoyunların yetişdirilməsində əsas məqsəd, onlardan xalçaçılıq, eləcə də toxuculuq sənayesi üçün keyfiyyətli yun, əhalinin qidalanması üçün yüksək kaloriyə malik ət və süd məhsulları ilə təmin etməkdən ibarətdir.

Naxçıvan MR-də yetişdirilən Balbas cinsli qoyunlar, prof. İ.İ.Kaluginə və akademik F.Ə.Məlikova görə, qədim tarixə malik olub, bizim eradan əvvəl 800-1000-ci illərdə "Ağ Karaman" adı ilə tanınmışdır [2, s. 29].

Naxçıvan MR-də geniş arealda yayılan Balbas cinsi qədimdən xalq seleksiyası yolu ilə yaradılmışdır. Balbas cinsinə önəm verilməsinin səbəbi yununun ağ parlaq olması və hər rəngə asan boyanması, eləcə də digər yarımqaba yunlu cinslərə nisbətən yüksək ət, yun və süd məhsulları verməsi ilə əlaqədardır [5, s. 51].

Bütün növ kənd təsərrüfatı heyvanlarında, eləcə də qoyunlarda ət məhsuldarlığının qiymətləndirilməsini, nahiyələrdə bioloji, morfoloji və keyfiyyət göstəricilərini öyrənməklə aparılır.

Heyvanların ət məhsuldarlığı onun növündən, cinsindən, yemləmə və saxlama səviyyəsinə, cinsiyyətinə, yaşından və köklük dərəcəsinə asılıdır. Qoyunlarda heyvanın köklük dərəcəsinə gözlə baxmaq və bel nahiyəsindən dəri altı piy təbəqəsinə yoxlamaqla müəyyən edilir [3, s. 86].

Balbas cinsi Naxçıvan MR-in kəskin kontinental iqlim şəraitinə davamlı olmasına, yayda yaylağa köçürülərkən uzaq məsafələri qət etməsinə, otlaq şəraitində yüksək çəki artımı verməsinə və keyfiyyətli ət məhsuldarlığına malik olduğuna görə fərdi və fermer təsərrüfatı sahibləri bu cinsin saxlanılmasına üstünlük verirlər.

Bizim tədqiqatlar Şıxmahmud kəndində Babayev Lazım Əzim oğluna mənsub fermer təsərrüfatında aparılmışdır. Belə ki, tərəfimizdən Balbas cinsinə mənsub müxtəlif yaş qruplarına aid heyvanlar seçilərək onları et məhsuldarlığı və bəzi orqanlarının inkişafı öyrənilmişdir. Təcrübə aparmaq üçün hər qrupda 5 baş olmaq şərti ilə 4-6 aylıq erkək quzu, 7-8 aylıq erkək toğlu, 10-12 aylıq erkək toğlu və 1,5-2 yaşda olan erkəklər seçilərək təcrübələr aparılmışdır. Balbas cinsi tez yetişdir və cavanları əlverişli otlaq şəraitində intensiv inkişaf edir. Erkək quzuların canlı kütləsi 6 aylığında ana qoyunların diri çəkisinin 70-75%-ə, 10-12 aylığında isə 80-85%-ə çatır [4, s. 186].

Qoyunların et məhsuldarlığını xarakterizə edən göstəricilərə kəsimdən qabaq canlı kütlə, cəmdəyin çəkisi, daxili piyin çəkisi, kəsim çıxarı, qoyunun köklük kateqoriyası, cəmdəyin və morfoloji tərkibi və ətin qidalılıq dərəcəsi daxildir [1, s. 345]. Balbas qoyunlarının erkək quzularında et məhsuldarlığını öyrənmək məqsədi ilə adi təsərrüfat otlaq şəraitində bəslənmə 4-6 aylıq, 7-8 aylıq, 10-12 aylıq və 1,5-2 yaş qruplarında ümumi metodikaya uyğun olaraq kəsim aktına əsasən kəsim aparmaqla, et məhsulu, daxili orqanlarının nisbi inkişafı və həzım orqanlarının xarakteristikası tədqiq edilmişdir. Aşağıdakı cədvəldə balbas cinsli qoyunların müxtəlif yaş qruplarında et məhsuldarlığı verilmişdir (cədvəl 1).

Cədvəl 1

Balbas qoyunlarının müxtəlif yaş qruplarında et məhsuldarlığı

Göstəricilər	4-6 aylıq erkək quzu		7-8 aylıq erkək toğlu		10-12 aylıq erkək toğlu		1,5-2 yaşlı erkəklər	
	Orta kütləsi, kq	%-da	Orta kütləsi, kq	%-da	Orta kütləsi, kq	%-da	Orta kütləsi, kq	%-da
Köklük dərəcəsi	Ortadan yuxarı		Ortadan yuxarı		Ortadan yuxarı		Ortadan yuxarı	
Kəsimdən qabaq diri kütləsi	33,90	100	36,20	100	42,80	100	47,90	100
Cəmdəyin kütləsi	13,85	40,85	16,04	44,30	19,44	45,42	21,07	43,98
Yağlı quyruğun kütləsi	1,90	5,60	1,45	4,05	2,47	5,77	3,02	6,30
İçəli piyin kütləsi	0,35	1,03	0,25	0,69	0,34	0,79	0,31	0,64
Ət-quyruq-piyin kütləsi	16,10	47,49	17,74	49,0	22,25	51,98	24,40	50,93

Cədvəldən göründüyü kimi müxtəlif yaş qruplarına məxsus təcrübə heyvanlarının köklük dərəcəsi ortadan yuxarı olmuşdur. Qoyunlarda köklük kateqoriyası – qoyunun cidov, bel, arxa, qabırğalar və quyruq kökündə əzələ və piy toxumasının inkişaf dərəcəsinə görə, quyruqlu və yağlıquyruq qoyunlarda isə quyruq piyin miqdarına görə təyin edilir. Əgər mübahisəli vəziyyət yaranarsa, o zaman heyvan kəsilir və kontrol qiymətləndirmə ətin keyfiyyətinə görə aparılır [1, s. 345].

Cədvəldən aydın olur ki, cavanların 10-12 aylığa kimi et məhsuldarlığı həm mütləq kütlə, həm də nisbi kütlə üzrə yüksək olmuşdur. Belə ki, mütləq kütlə göstəricisi 4-6 aylıqda 16,10 kq (47,49%), 7-8 aylıqda 17,74 kq (49,00%), 10-12 aylıqda 22,25 kq (51,99%), 1,5-2 yaşda 24,4 kq (50,93%) olmuşdur.

Bir il artıq saxlanmasına xeyli yem verilməsinə və saxlanma xərclərinin iki dəfədən çox artmasına baxmayaraq, həmin müddətdə cəmi 2,15 kq (9,66%) artıq et vermişdir. Buradan aydın olur ki, cavanların 4-6 aylığında və bir yaşa kimi istifadə edilməsi bazarın tələblərinə cavab verməklə iqtisadi cəhətdən daha sərfəlidir.

Müxtəlif yaş qruplarında ayrı-ayrı orqanların mütləq və nisbi çəki artımları cədvəl 2-də verilmişdir.

Müxtəlif yaş qruplarında ayrı-ayrı orqanların mütləq və nisbi kütləsi

Göstəricilər	4-6 aylıq erkək quzu		7-8 aylıq erkək toğlu		10-12 aylıq erkək toğlu		1,5-2 yaşlı erkəklər	
	Orta kütləsi, kq	Diri kəlləyə nisbəti, %-da	Orta kütləsi, kq	Diri kəlləyə nisbəti, %-da	Orta kütləsi, kq	Diri kəlləyə nisbəti, %-da	Orta kütləsi, kq	Diri kəlləyə nisbəti, %-da
Diri kütləsi	33,90	100	36,20	100	42,80	100	47,90	100
2-ci kateqoriyalı et məhsulu								
Ürək	0,12	0,35	0,15	0,41	0,16	0,37	0,23	0,48
Adəcivər (taxeşa ilə)	0,56	1,65	0,60	1,65	0,66	1,54	0,81	1,69
Qaracivər	0,80	2,35	1,00	2,76	1,02	2,38	1,05	2,19
Böyrək	0,15	0,44	0,17	0,46	0,20	0,46	0,22	0,44
Dalaq	0,09	0,23	0,1	0,27	0,12	0,29	0,17	0,34
Xaya	0,32	0,94	0,39	1,07	0,53	1,23	0,58	1,21
Penis	0,06	0,16	0,08	0,22	0,10	0,23	0,11	0,25
Bütün parenximoz orqanlar	2,10	6,19	2,49	6,87	2,79	6,51	3,17	6,61
3-üncü kateqoriyalı et məhsulu								
Qarın-quyruq	0,98	2,89	1,19	3,28	1,27	2,96	1,43	2,98
Şirin bağırsağ (məhrəciyatsız)	0,40	1,17	0,50	1,38	0,55	1,28	0,66	1,37
Bağ	1,81	5,33	2,21	6,10	2,53	5,91	2,72	5,67
Ayaqlar	0,84	2,47	0,92	2,54	0,92	2,14	1,08	2,25
Bütün xəş məhsulları	4,03	11,88	4,82	13,31	5,27	12,31	5,89	12,29
Qan	1,49	4,39	1,79	4,95	2,10	4,91	2,27	4,62
Diri	2,84	8,37	2,90	8,03	3,50	8,19	4,50	9,39

Cədvəldən aydın olur ki, yaş artdıqca daxili və parenximatoz orqanların mütləq kütləsi artır, nisbi kütlədə isə nəzərə gəlməyəcək dərəcədə dəyişiklik olmur. Belə ki, parenximatoz orqanların kütləsi 4-6 aylıq quzuda 2,10 kq (6,19%), 7-8 aylıqda 2,49 kq (6,87%), 10-12 aylıqda 2,79 kq (6,51%), 1,5-2 yaşda 3,17 kq (6,61%) olmuşdur. İkinci kateqoriyadan olan parenximatoz orqanlarının kütləsi yaş qrupları üzrə 2,10 kq-dan 3,17 kq-a qədər artmasına baxmayaraq, onların nisbi kütləsində nəzərə gəlməyəcək dərəcədə dəyişiklik hiss olunmur (6,19-6,61%). Üçüncü kateqoriyadan olan xəş məhsullarının kütləsinin yaş qrupları üzrə artımı 2,84-4,50 kq arasında olduğu halda nisbi artım 8,37-9,39% arasında olmuşdur.

ƏDƏBİYYAT

1. Abdullayev Q.Q., Əliyev M.I. Qoyunçuluq. Bakı: Yazıçı, 2014, 452 s.
2. Sadiqov M.S. Qoyunçuluq. Bakı: Maarif, 1965, 144. s.
3. Abbasov S.A., Ruşanov A.Ə. Heyvandarlıqdan praktikum. Bakı: Ünsiyyət, 2013, 240 s.
4. Ağabəyli A.A. Kənd təsərrüfat heyvanlarının yetişdirilməsi. Bakı: Maarif, 1975, 285 s.
5. Ağalarov K.B., Quliyev S.M., Cəfərov P.A. və b. Heyvandarlıq. Bakı: Maarif, 1989, 116 s.

AMEA Naxçıvan Bölməsi,
E-mail: ibrahimov@mail.ru

Alovsat İbrahimov

MEAT PRODUCTIVITY AND SOME ORGAN INDICATORS ACCORDING TO AGE GROUPS OF BALBAS SHEEP

The paper investigates the meat productivity of different age groups of balbas sheep grazed in pasture conditions and the absolute and relative mass of some organs after cutting. Research has shown that as the age increases, the absolute mass of the internal and parenchymal organs increases, while there is no significant change in the relative mass. Thus, the mass of parenchymatous organs is 2,10 kg (6,19%) in 4-6 months of lamb, 2,49 kg (6,87%) for 7-8 months, and 2,79 kg (6,51%) for 10-12 months, 3,17 kg (6,61%) at the age of 1,5-2.

Although the weight of the second category parenchymatous organs increases from 2,10 kg to 3,17 kg in age groups, changing of their relative mass is not noticeable (6,19-6,61%).

Keywords: *Balbas, sheep, meat, fertility, absolute mass, relative mass, parenchymatous organ.*

Аловсат Ибрагимов

МЯСНАЯ ПРОДУКТИВНОСТЬ И НЕКОТОРЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ОРГАНОВ ПО ВОЗРАСТНЫМ ГРУППАМ ОВЕЦ ПОРОДЫ БАЛБАС

В статье исследована мясная продуктивность разных групп овец породы балбас, содержащихся в пастбищных условиях, а также абсолютная и относительная масса некоторых органов после отсечения. Исследования показали, что с возрастом абсолютная масса внутренних и паренхиматозных органов увеличивается, а относительная масса не изменяется.

Таким образом, масса паренхиматозных органов составляла 2,10 кг (6,19%) у ягненка в возрасте 4-6 месяцев, 2,49 кг (6,87%) в возрасте 7-8 месяцев, 2,79 кг (6,51%) в возрасте 10-12 месяцев и 3,17 кг (6,61%) в возрасте 1,5-2 года.

Хотя масса паренхиматозных органов второй категории по возрастным группам увеличилась до 3,17 кг, заметного изменения их относительной массы не наблюдается (6,19-6,61%).

Ключевые слова: *балбас, овца, мясо, продуктивность, абсолютная масса, относительная масса, паренхиматозный орган.*

(Biologiya üzrə elmlər doktoru, dosent İsmayıl Məmmədov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	14.02.2020
	Son variant	22.04.2020